

Subjektsegenskaper i förändring

Indefinita subjekt i fornsvenskt lagspråk

Av MINNA SANDELIN

Abstract

Sandelin, Minna, minvar@utu.fi, Ph.Lic., Dept. of Scandinavian Languages, School of Languages and Translation Studies, University of Turku, Finland: "Subject characteristics in change: indefinite subjects in Old Swedish legal language". *Språk och stil* NF 28, 2018, pp. 112–141.

In Old Swedish, the placement of the subject was tied to its function in the information structure of the clause: rhematic subjects, which are semantically indefinite and introduce a new referent to the text, were most often postverbal. The study analyses such subjects in Old Swedish legal language in relation to the order of constituents in the clause, the position of the clause in the text, and the structure of the subject. Three questions are posed: 1. What order of constituents is found in clauses with semantically indefinite subjects? 2. Do these clauses appear in initial, medial, or final position in paragraphs and subparagraphs? 3. What structure does a semantically indefinite subject have? The corpus consists of all main clauses (n=210) and subordinate clauses (n=28) with indefinite subjects in three sections of the Law of Uppland. An indefinite subject seldom (5.2%) appears in the preverbal position in main clauses, while this is common in subordinate clauses (71.4%). In over 93% of main clauses, the subject appears postverbally as the second or third constituent, but placement as the fourth constituent is rare. The main clauses are often verb-initial conditional clauses in which the preverbal position is not a possibility. The clauses tend to appear in initial or medial position in the text, in the introduction to a paragraph or a subparagraph. The subjects are mainly short, bare nouns, but they can also be combined with numerals, pronouns, or relative clauses.

Keywords: Early Old Swedish, indefiniteness, subject, information structure, word order, topic prominence, Law of Uppland.

1. Inledning

Ledföljden i fornsvenska karaktäriseras ofta som friare än i modern svenska. Ändå var den fornsvenska satsdelsordningen relativt låst i flera avseenden. Detta gällde framför allt det finita verbet som redan i fornsvenskan hade sin normala plats som det andra ledet i huvudsatsen (Wessén 1965 s. 206). Där- emot var innehållet i fundamentet och i positionerna efter det finita verbet i mittfältet mer öppna för variation i fornsvenska. Detta tyder enligt Håkans-

son (2010) bl.a. på att pragmatiska faktorer som t.ex. tema och rema reglerade ledföljden i fornsvenska i högre grad än i modern svenska, där ledföljden i stället huvudsakligen styrs av satsdelsfunktioner. Skillnaden framträder inte minst när det kommer till subjektet som i fornsvenskan saknade en egen position i satsen och därmed kunde placeras friare än i dagens svenska. Syftet med denna artikel är att närmare beskriva hur pragmatiska och syntaktiska faktorer samverkade i fornsvenska. Jag ska redovisa en studie av subjektet och dess samband med satsens ledföljd och textposition samt av subjektets struktur. Studien begränsas till indefinita subjekt, eftersom dessa har en tydlig pragmatisk roll som uttryck för en ny referent och därmed en central informationsstrukturell funktion. Studien fokuserar på fornsvenskt lagspråk, en texttyp som kan antas uppvisa de mest ålderdomliga dragen i bevarade texter på svenska.

Övergången från en pragmatiskt styrd ledföljd till en syntaktisk ordningsföljd sker successivt i svenskan och den leder bland annat till inskränkta placeringsmöjligheter för subjektet.¹ Denna process kan tänkas pågå i olika takt i de fornsvenska texttyperna. Föreliggande studie fokuserar på det konservativa lagspråket, där de pragmatiska funktionerna kan antas dominera ledföljden längre än i den övriga fornsvenska prosan. Enligt tidigare studier (Wessén 1965 s. 211) avviker i lagspråket ledföljden generellt från den i de andra texttyperna. Det är ändå knappast så att subjektets pragmatiska funktion speglas enbart genom ledföljden, utan även subjektets form är relevant att undersöka. Ett rematiskt subjekt innehåller en ny referent som har en semantiskt indefinit betydelse. I denna studie är det relevant att analysera hur denna indefinitet uttrycks med språkliga medel i lagspråket som t.ex. saknar obestämd artikel.² Ett tredje perspektiv i min studie rör informationsstruktur på textnivån. Enligt tidigare forskning (Bleckert 1993 s. 31) kan satsernas placering i texten ha betydelse för deras utformning, dvs. för ledföljden och subjektets form. Vad gäller satser med ett indefinit subjekt utgår jag från hypotesen att de placeras tidigt i texten för att den nya referenten ska kunna etablera sig som diskursämne under textens lopp och prövar detta antagande mot bakgrund av lagarnas genretypiska struktur med balkar, flockar och paragra-

¹ Samma tendens kan beläggas i andra germanska språk, och i flera undersökningar av äldre germanska språk har informationsstrukturens relevans betonats (se t.ex. Burridge 1993 för medeltida holländska, Haugan 2000 för fornvästnordiska, Kemenade 2009 för forn- och medeltidsengelska och Hinterhölzl 2010 för fornhögtyska).

² I sin undersökning av s.k. existentiella satser i fornsvenskan behandlar Varho (1995) satser som har samma informationsstruktur som existentialsatser i modern svenska och analyserar bl.a. strukturen hos det indefinita subjektet.

fer. En balk fungerar som ett samlingsställe för rättsfall inom ett visst ämnesområde. Beskrivningen av konkreta rättsfall sker dock inom mindre helheter i balken, dvs. flockar och paragrafer och det är dessa kontexter som avses med termen *text* i denna studie (Sandelin 2012 s. 190 f.).

Traditionellt har ledföljdsförändringar förklarats med hänvisning till morfologiska (Wessén 1965 s. 213) eller stilistiska (Stähle 1958 s. 77 ff.) faktorer. I nyare forskning har man däremot poängterat att förskjutningar i förhållandet mellan informationsstrukturen och syntaxen är avgörande för förändringar i ledföljden (Sundqvist 2002 s. 7, Faarlund 2003 s. 130, Hinterhölzl 2010 s. 286 ff.). Detta innebär att det förekommer variation mellan språk och mellan olika diakrona stadier av ett och samma språk gällande i vilken mån och på vilket sätt de pragmatiska funktionerna inkorporeras i den syntaktiska strukturen.³ Li & Thompson (1976) diskuterar detta typologiska fenomen i termer av topik- och subjektprominens som jag återkommer till senare i artikeln. Medan satsens organisering motiveras av syntaktiska regler i subjektprominenta språk är den primära ledföljden i topikprominenta språk styrd av den pragmatiska dimensionen med kategorier som tema och rema. De pragmatiska faktorernas centrala roll för ledföljden i fornsvenskan tyder på en högre grad av topikprominens än vad som är fallet i modern svenska. Detta utesluter dock inte att subjektet i många fall hade samma egenskaper i fornsvenska som i modern svenska i den meningen att det rent pragmatiskt svarade mot satsens tema och placerades initialt i satsen.

Hur långt övergången från topikprominens till subjektprominens hann framskrida under fornsvensk tid är svårt att uppskatta, men ett mått på graden av förändringen kan sammanfallet mellan kategorierna tema och subjekt utgöra. Ett enkelt sätt att mäta detta sammanfall är att undersöka andelen subjekt i fundamentet. Om tema och subjekt tenderar att sammanfalla med varandra, är det förväntat att subjektet i större utsträckning placeras initialt i satsen, dvs. i fundamentet. Av tidigare forskning att döma verkar detta dock inte vara fallet i fornsvenskan i och med att subjektet – oavsett dess funktion som tema eller rema – ofta står postverbalt i satsen (Tisell 1975 s. 67, Platzack 1980 s. 29, Håkansson 2006 s. 123).⁴ I nordiska medeltidslagar verkar subjektets postverbala placering dock enligt Jörgensen (1987 s. 136) framför allt korrelera med den pragmatiska funktionen som

³ För skillnader mellan t.ex. svenska och tyska se Bohnacker & Rosén 2009 s. 142–171.

⁴ I genomsnitt 45–70 % av satserna står subjektet postverbalt. Även Marit Christoffersens undersökning av subjekt i den norska Magnus Lagaboters landslov från tidigt 1300-tal uppvisar samma tendens (Christoffersen 1993 s. 49, 105–123).

rema.⁵ Av Jörgensens studie framgår det inte vad subjektets postverbala placering exakt innebär. Vi vet inte hur mycket placeringen avviker från den i modern svenska och om den postverbala placeringen avser placering omedelbart efter det finita verbet eller senare i satsen. Den andra hypotesen i min studie är att rematiska subjekt även i fornsvenskt lagspråk placeras postverbalt, vilket skulle bidra till kategoriseringen av fornsvenskan som ett topikprominent stadium av svenska. Vidare är det oklart i fall rematiska subjekt även kan stå preverbalt.

I denna studie avser jag att utifrån tidigare forskningsresultat precisera bilden av rematiska subjekt i fornsvenskt lagspråk. De huvudsakliga forskningsfrågorna kan sammanfattas som följer. En eventuell samverkan mellan de tre undersökta aspekterna utgör en del av analysen.

- Vilken ledföljd används i fornsvenska lagar för att introducera en referent som språkligt uttrycks med ett semantiskt indefinit subjekt?
- Vilken struktur har ett semantiskt indefinit subjekt?
- I vilka textpositioner förekommer satser med ett semantiskt indefinit subjekt? Påverkar textpositionen satsens utformning?

Materialet i studien består av tre balkar i Upplandslagen (UL): kyrkobalken (KkB), jordabalken (JB) och tingmålalbalken (TB). Dessa tre balkar handlar innehållsmässigt om vitt skilda områden inom det juridiska fältet och syftet med att inkludera dem är att fånga upp så många former som möjligt av indefinita subjekt. I datainsamlingen har Upplandslagens A-handskrift (B Ups 12) daterad till år 1300 använts (Schlyter 1834, s. i–lxxx). Antalet undersökta satser är 238, vilket omfattar alla aktiva huvudsatser (210 satser) och bisatser (28 satser) med ett semantiskt indefinit subjekt i de tre balkarna. De utgör cirka 14 % av den totala satsmängden i dessa balkar. Jag återkommer till excerperingen i avsnitt 4.

Studien är disponerad på följande sätt. I det närmast följande avsnittet diskuteras informationsstruktur och de pragmatiska funktionerna *tema* och *rema* av vilka speciellt *rema* utgör den grundläggande kategorin i analysen i denna studie. Därefter dryftar jag specifika frågor kring subjektsegenskaper i ett diakront perspektiv och återkommer till begreppet topik- och subjektprominens. Indefinitet ägnas ett eget avsnitt som samtidigt utgör en övergång till den empiriska

⁵ I modern svenska är det vanligt att undvika satser med ett rematiskt led i fundamentet (jfr *En katt sitter på trappan* med *Det sitter en katt på trappan/På trappan sitter det en katt*). Danska tillåter över huvud taget inte indefinita subjekt i fundamentet (Heltoft 1994 s. 155–165).

delen av artikeln. I samband med indefinitet diskuteras principer och problem i excerperingen. Härefter ligger fokus på de tre forskningsfrågorna (ledföljd, subjektets struktur och satsernas textposition). Analysen av satser med ett indefinit subjekt har både kvalitativa och kvantitativa inslag och jag håller mig till traditionell grammatisk terminologi (SAG). Avslutningsvis summeras analysen i en sammanfattning.

2. Informationsstruktur

Informationsstruktur är utan tvekan en av de mest relevanta kohesionsmekanismerna i alla välformade texter. I detta avsnitt ger jag först en översikt över centrala delar av informationsstrukturen, varefter avsnittet fortsätter med en diskussion kring de centrala pragmatiska funktionerna tema och rema. För syftet med denna studie är det mest relevant att kunna identifiera funktionen som rema.

Informationsstruktur kan beskrivas som ett samspel mellan tre överlappande delområden (se figur 1) som här hänvisas till som kontextuella, kognitiva och språkliga faktorer. Kontexten avser det sammanhang som den aktuella kommunikationen utgår ifrån; i skrivna texter är det vanligtvis det som står tidigare i samma text, i muntlig kommunikation har den utomspråkliga situationen större relevans. Även olika typer av implicit information som skribenten och läsaren delar med varandra kan räknas hit.⁶ Kognitiva faktorer handlar om de val som aktualiseras hos skribenten i skrivsituationen. Avsikten med texten avgör vilka olika referenter som tas upp och ges en skriven form. Enligt SAG (del 1 s. 216) kan en *referent* vara en »faktisk, fiktiv eller hypotetisk företeelse som talaren hänvisar till med språkliga uttryck, särskilt nominalfraser. Referenten kan vara konkret eller abstrakt, individuativ eller dividual, ental eller flertal etc. [...]». Det förhållande som uppstår mellan en referent och en nominalfras, dvs. referens, kan beskrivas som ett semantiskt drag i nominalfrasens betydelse (t.ex. Halliday & Ruqaiya 1976 s. 31–87, Dahl 2003 s. 35–38). Hur tillgänglig eller närvarande en viss referent är för läsaren avgör vilken kognitiv status referenten har. Utifrån detta kan de referentiella betydelserna enligt SAG (del 3 s. 150 f.) indelas i fyra typer: definit, indefinit, svagt referentiell och interrogativ betydelse. För föreliggande studie är indefinit betydelse den centrala.

⁶ Eftersom jag utgår från skriven text omtalar jag sändare och mottagare som skribent och läsare.

Vid indefinit referens vill skribenten att läsaren ska kunna »etablera en verklig eller tänkt referent i sin föreställning om den verkliga världen eller i en fiktiv värld (SAG 3 s. 150)». Skribenten utgår då från att läsaren inte unikt kan identifiera den referent som den indefinita nominalfrasen står för (Livia har *en trevlig man* och *två små pojkar*; Det kom *domherrar* och åt upp kornen). Bland de indefinita nominalfraserna kan utifrån deras betydelse vidare urskiljas tre typer: icke-specifika, specifika och generiska nominalfraser. En icke-specifik nominalfras (Han ska köpa *två segelbåtar* när han får råd) hänvisar till en referent som avser någon tänkt, men inte specifik individ i en viss klass av referenter. Med en specifik nominalfras anges däremot en referent som skribenten antar existera (Jag såg *många militärer* på stan) och som ofta dessutom ingår i en begränsad grupp av referenter (*en av mina vänner, en dam som jag jobbar med*). Nominalfraser med generisk betydelse (*Personatorer* är faktiskt mycket användbara) avser vilken som helst referent som representerar en viss klass av referenter (SAG 3 s. 169–175).

När en referents kognitiva status ska ges en språklig form i en text handlar det om det tredje området inom informationsstrukturen, dvs. olika språkliga faktorer. I många språk, inklusive modern svenska, är det semantiskt indefinita respektive definitiva nominalfraser som fungerar som uttryck för referenter med olika pragmatiska funktioner. Närmare bestämt innebär detta att rema korrelerar med indefinita nominalfraser, medan tema och definitethet har ett nära samband. Bruket av nominalfraser som uttryck för tema och rema har gjort att informationsstrukturen av många forskare (t.ex. Lambrecht 1994 s. 3) setts som en del av det grammatiska systemet i ett språk. I mer topikprominenta språk kan nominalfrasens position i ledföljden tänkas spela en större roll för dess tolkning som tema eller rema än den morfologiska markeringen. En ytterligare språklig faktor är prosodi i muntliga kontexter. De tre områdena inom informationsstruktur sammanfattas i figur 1.

KONTEXTUELLA FAKTORER	KOGNITIVA FAKTORER	SPRÅKLIGA FAKTORER
<ul style="list-style-type: none"> • situationskontext • textkontext • implicit information 	<ul style="list-style-type: none"> • referenter och referens • kognitiv status • avsikt och strategi 	<ul style="list-style-type: none"> • pragmatisk funktion • (in)definita nominalfraser • ledföljd • prosodi

Figur 1. Kontextuella, kognitiva och språkliga faktorer inom informationsstruktur.

De pragmatiska funktionerna tema och rema och deras underkategorier utgör kärnan i diskussionen kring informationsstruktur. I sin definition av informationsstruktur utgår Svenska Akademiens grammatik (SAG 1999) från funktionerna tema, rema och bakgrund. Temat är en logisk utgångspunkt för satsen, »det som satsen talar om», medan remat är något som sägs om temat, »det som man säger om det som man talar om». I och med att remat innehåller något nytt om temat, är remat satsens informativa tyngdpunkt (del 3 s. 402). Bakgrund realiseras genom rums- och tidsadverbial och annat som »inte tillhör det som talaren egentligen vill ha sagt (remat) eller det som han främst säger det om (temat)» (del 1 s. 156). Kännetecknande för SAG:s definition är att den ställer informationsstrukturella kriterier på fundamentet, som ska bestå av ett »satsled med viss textuell eller informationsdynamisk funktion» (del 4 s. 689). Eftersom fundamentet är den ena av subjektets typiska positioner i modern svenska innebär denna definition ett tydligt utslag av sammanfallet mellan subjektet och temat. Enligt de undersökningar som hänvisats till i inledningen (Tisell 1975, Platzack 1980, Jörgensen 1987, Håkansson 2006) står subjektet inte i samma utsträckning i fundamentet i fornsvenskan, varvid sammanfallet mellan subjektet och temat inte var lika uppenbart som i modern svenska.

För att kunna analysera just historiska textkorpora har Petrova & Solf (2009 s. 144–153) skapat en kumulativ modell som de har tillämpat i sin studie av ledföljdsvariation i en medelhögtysk översättning från latin. Petrova & Solf avgränsar kontexten till den aktuella texten, vilken vanligtvis är den enda kontext som är tillgänglig vid äldre texter. Den nivå i modellen som konkret anknyter till satsyntaxen och som även min studie fokuserar på är diskursreferenternas informativa status (*informational status of discourse referents*).⁷ Med den avser Petrova & Solf motsättningen mellan *given*, *new* och *accessible* eller med andra ord mellan tema och rema och deras underkategorier.⁸ Dessa definieras av Petrova & Solf som satsled som är bärare av referenter med olika pragmatisk status; tema står för »explicitly pre-mentioned referents», medan rema innehåller »referents introduced to context for the

⁷ Modellen består av tre nivåer som fångar upp olika aspekter (*basic distinctions*) på informationsstruktur. Här presenteras den nivå som har relevans för identifieringen av rema i min studie. De två övriga analysnivåerna (topik-kommentar och fokus-bakgrund) saknar samma konkreta anknytning till referenterna i satsen som tema-remaNivån har. För modeller på tre nivåer som har tillämpats på moderna texter se t.ex. Molnár 1991 s. 65 f.

⁸ Petrova & Solf använder begreppen *tema* och *rema* synonymt med *given* och *new*. I fortsättningen väljer jag att tala om tema och rema.

first time» (s. 145). Mellan huvudkategorierna tema och rema finns fyra semi-aktiva underkategorier (*accessible*, ACC) som har en speciell relevans för situationen eller en nära anknytning till temat respektive remat. Av dessa fyra anknyter en till remat (*anchoring*) och avser specifikt indefinit referens (*en av mina vänner, en person som jag jobbar med*). De tre övriga underkategorierna (t.ex. *shared familiarity, sf*) anknyter till temat. Petrova & Solfs pragmatiska kategorier illustreras med hjälp av de medelhögtyska exemplen 1–2 (Petrova & Solf s. 151 f.).

1. siu_{TEMA} uuarun rehtiu beidu fora gote_{ACC(sf)}
de voro rättfärdiga båda framför gud
'de var rättfärdiga båda framför gud'

2. uuarun thô hirta_{REMA} In thero lantskeffi_{TEMA}
voro där färaherdar i den trakten
'det var färaherdar i den trakten'

Exempel 1 innehåller två refererande uttryck, det personliga pronomenet *siu* 'de' och substantivet *gote* 'gud'. Av dessa kan *siu* enligt Petrova & Solfs definition entydigt identifieras som tema: ett personligt pronomen som tyder på att referenten har omtalats tidigare i samma text. Däremot är *gote* enligt modellen semi-aktiv (*sf*) och har definitiv betydelse. Därmed har *gote* anknytning till tema och tolkas som »Gud» i modellen. Exempel 2 introducerar satsens subjekt, *hirta* ('färaherdar'), som rema. Förutom subjektet innehåller satsen ett refererande uttryck till i frasen *In thero lantskeffi* ('i den trakten') som Petrova & Solf tolkar som satsens tema. Den övriga satsen i ex. 1 och ex. 2 står enligt modellen utanför analysen.

Petrova & Solfs tanke om semi-aktiva underkategorier återfinns hos en del andra forskare. Exempelvis Lambrecht (1994 s. 74–116) menar att skribenten aktiverar referenter med olika grad av identifierbarhet hos läsaren. Samtidigt introducerar hen oidentifierbara, dvs. nya referenter som läsaren inte kan aktivera ur minnet eller kontexten. En ny referent (rema) kan vara oidentifierbar på två sätt, antingen icke-specifikt oidentifierbar (*ett tåg, en bok*) eller specifikt oidentifierbar (*en av skolans lärare, en lärare som jag gillar*). Lambrechts rema omfattar sålunda Petrova & Solfs rematiska underkategori *anchoring*. En definitiv olikhet mellan Petrova & Solf och Lambrecht är att Lambrechts syn på de pragmatiska funktionerna omfattar förutom själva referenterna även relationerna mellan referenterna (Lambrecht 1994 s. 49). Att information även består av satsinterna relationer betyder i praktiken att den

inte nödvändigtvis avgränsas av enstaka satsled och därför inte låter sig segmenteras utifrån dem.⁹

Beroende på vilka forskningsfrågor eller vilken typ av språk som är aktuella, kan alla de ovan presenterade synsätten tillämpas vid informationsstrukturell analys. Vad gäller syftet med min studie utgör remat den pragmatiska funktion som är viktigast att kunna identifiera, eftersom de undersökta subjekten undantagslöst ska vara uttryck för en ny referent och sammanfalla med rema. Med tanke på detta utgår jag i min analys från Petrova & Solfs syn på rema som en referent som nämns för första gången i en text, dvs. en flock eller en paragraf i min studie. Den specifikt indefinita underkategori som Petrova & Solf använder i anslutning till remabegreppet, dvs. *anchoring* kommer jag däremot att behandla som en fullvärdig rematyp i enlighet med Lambrecht, eftersom denna kategori också uttrycker indefinit referens. Att i likhet med Lambrecht analysera även relationer mellan referenter som en del av informationsstrukturen är däremot irrelevant i föreliggande studie i och med att remat alltid sammanfaller med subjektet i mitt material.

Av diskussionen i det föregående framgår det att informationsstruktur i äldre språkstadier inte nödvändigtvis låter sig beskrivas med modeller avsedda för moderna språk (t.ex. SAG), speciellt när det är fråga om subjekt som genomgått en rad förändringar i diakront perspektiv. En del centrala olikheter mellan subjekt i fornsvenska och modern svenska ska belysas i det följande avsnittet.

3. Subjekt i fokus för språkförändringar

Som har påpekats tidigare dominerar topik- och subjektprominens i språk i olika grad, och språk befinner sig på olika stadier vad gäller dessa egenskaper såväl synkront som diakront (Li & Thompson 1976 s. 461–484). Huruvida ett språk primärt utmärks av att pragmatiska eller syntaktiska principer används i organiseringen av ledföljden återspeglar en typologisk olikhet mellan språk eller mellan olika diakrona stadier av ett språk. Till exempel har svenskan genomgått en förändring i detta avseende. En jämförelse av tidigare forsknings-

⁹ Olika hierarkiska modeller är ett vanligt sätt att beskriva de pragmatiska förhållandena i en sats. För fler modeller se Prince 1981, Ariel 1990 och Gundel m.fl. 1993. En modell som har tillämpats även på fornengelska är Pragmskolans kommunikativa dynamik (Firbas 1992 s. 127–134).

resultat (tabell 1 och 2) visar tydligt att en förändring i placeringen av subjektet har ägt rum i olika texttyper sedan fornsvensk tid.¹⁰

Tabell 1. Andelen subjekt i fundament i fornsvenska texttyper (enl. Tisell 1975 s. 67, Platzack 1980 s. 29 och Wollin 1983 s. 73).

fornsvenska texttyper	subjekt i fundament i genomsnitt
prosakrönikor	31 – 55 %
översättningslitteratur	30 – 53 %

Tabell 2. Andelen subjekt i fundament i nusvenska texttyper (enl. Westman 1974 s. 155 och för lagtexternas del enl. Benson 1974 s. 229).

nusvenska texttyper	subjekt i fundament i genomsnitt
broschyrer	66 %
tidningar	63 %
läroböcker	64 %
debattartiklar	63 %
lagtexter	63 – 72 %

De nusvenska och fornsvenska texttyperna (i tabell 1 och 2) är inte direkt jämförbara men tendensen är tydlig: subjektet placeras mycket mer sällan i fundament i fornsvenska än i nusvenska.¹¹ Rak ledföljd är ändå »naturlig» (Wessén 1965 s. 207) i fornsvenskan överlag, vilket samtidigt antyder att tema och subjekt ofta sammanföll redan i fornsvenska satser. Vad gäller fornsvenska lagtexter menar Wessén (s. 211) å andra sidan att emfatisk ledföljd med t.ex. satsinitialt adverbial eller objekt är så högfrekvent att den kan betraktas som den normala i denna texttyp (ex. *Halvæn vægh skal hvar þerrä læggia*).

En rad genomgripande språkförändringar i det svenska språksystemet och däribland en större sannolikhet för sammanfall mellan tema och subjekt har gett subjektet en annorlunda och mer central status som satsled. I modern svenska har utvecklingen nått ett stadium där tendensen hos subjekt och tema att sammanfalla med varandra är stark (Ekerot 1995 s. 101 ff., Dahl 2003 s. 35 ff.). Detta betyder för det första att subjektet i likhet med temat gärna placeras initialt i satsen. För det andra kan sammanfallet bero på att man gärna väljer ut ett sådant satsled till subjekt som uttrycker en känd referent och som därför

¹⁰ I tabell 1 och 2 görs ingen skillnad mellan indefinita och definita subjekt.

¹¹ På denna punkt är fornsvenska annorlunda än en del andra äldre språk. Enligt Meklenborg Salvesen & Bechs studium (2014) av fornengelska (år 700–1100) och fornfranska (år 842 – ca 1350) står ca 61 % respektive 51 % av subjekten i fundament i dessa språk.

även kan sammanfalla med temat. Däremot är indefinita subjekt mindre prototypiska i modern svenska men ändå kännetecknande för t.ex. existentialsatser (Sundman 1980), som *Det sitter en fågel i björken* och *På trappan står det en kruka*.¹² Det är på sin plats att påpeka att subjektet i fornsvenskan skiljde sig från subjektet i modern svenska även i andra avseenden än i fråga om sammanfall med temat. Exempelvis krävde subjektet inte ett expletivt subjekt som platshållare (ex. *Liggær lik a wighwalli*), eftersom subjektet saknade en egen plats i satsen, vilket konstaterades i inledningen.¹³

Bakom den förändrade relationen mellan tema och subjekt finns det novationer dels i subjektets status som satsled och dels i det svenska språksystemet i stort. Däremot torde man kunna anta att de informationsstrukturella konventionerna har förblivit oförändrade under tidens gång. Subjektets tilltagande synlighet i struktureringen av satsen innebär att tyngdpunkten successivt har glidit från informationsstrukturen till syntaxen. Som Jørgensen (1987 s. 159 ff.) poängterar, kunde denna process i teorin tänkas fungera också i motsatt riktning, dvs. ju längre bakåt i tiden man går, desto större betydelse får den informativa vikten. Så småningom torde man komma till ett språkligt stadium där satsledsföljden helt styrs av pragmatiska principer och ledens satsdelsfunktion endast signaleras av böjningssystemet. Ett germanskt språk där detta syns tydligt är fornhögtyska, ca 750 – ca 1050 (Hinterhölzl 2010).

Att kasusböjningen under senare fornsvensk tid från och med 1400-talet kraftigt minskar i betydelse (Delsing 2014) har i tidigare forskning ofta åberopats som en väsentlig förklaring till syntaktiska förändringar (t.ex. Wessén 1965 s. 212 f., Falk 1993 s. 41 f.).¹⁴ Det avtagande bruket av kasusmarkörer drabbar subjektet mer indirekt, eftersom det sedan gammalt vanligen står i kasus nominativ, dvs. dess morfologiska gestalt genomgår i de flesta fall ingen förändring.¹⁵ Däremot leder den försvagade morfologin till en fastare ledföljd med inskränkningar i placeringen av satsled och därmed även av subjektet. Förställningen om en direkt kausal relation mellan en morfologisk impuls och en syntaktisk förändring blir dock grundligt ifrågasatt i nyare forskning (Sundqvist 2002, Reintges 2009, Hinterhölzl 2010), som i stället poängterar speciellt de pragmatiska funktionernas betydelse i liknande komplexa språkförändringsprocesser.¹⁶ En ofta diskuterad ledföljdsföreteelse i detta sammanhang är den

¹² Att dessa rematiska satsled är subjekt är alla forskare inte ense om.

¹³ För framväxten av expletivt subjekt i svenskan se Falk 1993.

¹⁴ En diskussion kring olika kategorier av förklaringar i samband med språkförändringar finns i Håkansson 2016.

¹⁵ För oblika subjekt se Falk 1997.

¹⁶ För interna och externa orsaker till språkförändring se Falk 1999.

mellan predikatet och dess bestämningar (OV/VO) i ett flertal språk (fornsvenska: Delsing 1999, isländska: Hróarsdóttir 2000, fornengelska: Westergaard 2010) varvid objektets pragmatiska funktion har lyfts fram som en relevant faktor för dess placering.¹⁷

Jag har ovan belyst subjektet i fornsvenskan och redogjort för hur subjektets relation till temat har förändrats i diakront perspektiv. I denna förändring är informationsstruktur en central faktor. I den empiriska delen av artikeln står satserna med ett indefinit subjekt i fokus och därför ska den inledningsvis (avsnitt 4) handla om ytterligare en språklig faktor inom informationsstrukturen, nämligen indefinitet.¹⁸ Eftersom indefinitet har att göra med språkliga uttryck för nya referenter och identifiering av dem i en konkret text, inkluderas i diskussionen även principer och problem i excerperingen.

4. Att uttrycka indefinitet i fornsvenska lagar

Den del av informationsstrukturen som hittills inte har diskuterats är de språkliga faktorerna (se figur 1). Dessa avser i skrivna texter främst nominalfraser som används för att ge de pragmatiska funktionerna samt deras underkategorier språkliga uttryck. Som sagts tidigare kan förhållandet mellan en referent och en nominalfras vara antingen definit, indefinit, svagt referentiellt eller interrogerativt (SAG del 3 s. 150 f.). De nominalfraser som uttrycker indefinit referens kan vidare indelas i icke-specifika, specifika och generiska. Datainsamlingen i denna studie omfattar alla de tre indefinita betydelse typerna, men jag upprätthåller inte någon indelning dem emellan, eftersom den inte är relevant för min analys av det fornsvenska materialet.

När det gäller att markera indefinita nominalfraser finns det stora olikheter mellan modern svenska och fornsvenska vad gäller morfologiska och syntaktiska markörer. I modern svenska är det vanligt att beskriva indefinitet negativt genom avsaknad av definitetsmarkörer, dvs. definita attribut (*min, dessa*), bestämd form av substantivet (*katten*) eller av adjektiv (*lilla*) och adjektiviskt böjda ord (*den blåögde*). I stället kan indefinitet markeras med t.ex. obestämd artikel (*en psykolog*), räkneord (*fem flickor*) eller olika pronomen (*sådan*,

¹⁷ Ett preverbalt objekt tolkas oftare som tema än ett postverbalt objekt. OV-ledföljd förekommer framför allt vid pronomina objekt men även vid objekt med bestämd artikel, genitivattribut eller räkneord. Till VO-ledföljden bidrar bl.a. objektets tyngd.

¹⁸ De övriga delområdena, dvs. kontextuella och kognitiva faktorer behandlades i avsnitt 2.

någon) (SAG 3 s. 150). Även olika syntaktiska strategier för att fördröja en indefinit nominalfras kan utnyttjas, såsom existentialsatser (*Det ligger en katt under bänken*), presentering (*Det är en dam här som vill prata med dig*) och passivering (*Hon ringdes upp av en gammal vän*). Vilka indefinitetsmarkörer som är relevanta i fornsvenskan och därmed vid excerperingen av UL ska resten av detta avsnitt fokusera på.

Markering av indefinitet respektive definitet varierar kraftigt mellan olika texter och den fornsvenska tiden kan karaktäriseras som dynamisk i fråga om utvecklingen inom denna kategori (Stroh-Wollin 2015 s. 108). Något grammatiskt krav på att markera indefinitet morfologiskt existerade inte i fornsvenskan, utan ett substantiv försågs med determinerare (räkneord, pronomen) endast när det behövdes för att kunna ge det semantiskt rätt innebörd (Delsing 1993 s. 26 f.). Nakna substantiv (*præstær, konæ, bondæ*) var högfrekventa och de kunde beroende på kontexten vara antingen semantiskt indefinita eller definitiva.¹⁹ En morfologiskt omarkerad nominalfras kunde inte utan vidare tolkas som indefinit, eftersom inte heller definitiva nominalfraser markerades systematiskt i lagarna. Morfologisk markering av definitet är sällsynt i lagarna men förekommer dock, t.ex. *bonden, þe þrir þingxmæn, bokinni*.

Tidigare forskning bygger på den generellt accepterade hypotesen att obestämd artikel universellt har sitt ursprung i räkneordsfunktioner (t.ex. Heine 1997 s. 71) som genom en gradvis diakron utvecklingsprocess når en tydlig artikelfunktion. Heine (s. 71–73) räknar med fem utvecklingsstadier: I) räkneord, II) presentationsmarkör, III) markör för specifik referens, IV) markör för icke-specifik referens och V) generaliserad artikel.²⁰ I fornsvenska texter förekommer *en/ett* på stadierna I–IV. Enligt tidigare forskning tolkas visserligen alla förekomster av *en/ett* i de fornsvenska lagarna som räkneord (Wessén 1965 s. 47, Skrzypek 2012 s. 156) eller har betydelser som är besläktade med räkneordsfunktionen, t.ex. *ensam, samme, någon* (Schlyter 1877 s. 135, Söderwall 1884–1918 s. 220–221). I många fall sker detta dessutom i kontrast till ett annat räkneord (*Nu delæ byæ twe um iorþ enæ* UL JB: 22) eller till ett pronomen (*æru flere .i. eþe. æn en*. UL KB: 19).²¹

¹⁹ Detta gäller även äldre stadier av andra nordiska språk, jfr Börjars 2016 s. 10: »Old Norse differs crucially from modern Scandinavian languages in that noun phrases need not contain any explicit marker of definiteness in order to receive a definite interpretation. The same holds for indefiniteness».

²⁰ De svenska termerna II–IV är hämtade från Brandtler & Delsing 2010.

²¹ Bland utvecklingsstadierna befinner sig modern svenska enligt Brandtler & Delsing (2010 s. 22) på det fjärde stadiet där artikeln har nått en närmast generisk funktion och kan även syfta på en icke-specifik referent. Det finala femte stadiet kännetecknas av att obestämd artikel används även för plurala substantiv och ämnesord (Heine 1997 s. 73).

Avsaknaden av obestämd artikel ger i de fornsvenska lagarna andra förutsättningar att uttrycka indefinitet än i texttyper med en mer utvecklade artikelkategori. Bortsett från nakna substantiv skedde markering av indefinitet i övrigt ofta med hjälp av indefinita pronomen (t.ex. *annæt, nokor, ængin*) eller räkneord (*twe, sæxtan*). Förhållandena i fornsvenskt lagspråk kan jämföras med andra språk som saknar obestämd artikel. I fornhögtyska är det enligt Petrova (2015 s. 213–215) nakna nominalfraser som är det omarkerade sättet att ange indefinit referens. Förutom dem räknar Petrova upp indefinita pronomen, räkneordet *ein* och interrogativer som mer markerade uttryckssätt för specifikt indefinita nominalfraser. Liknande sätt att uttrycka indefinita nominalfraser påträffas allmänt såväl i andra äldre artikellösa språkformer (jfr t.ex. med fornvästnordiska; Faarlund 2004 s. 55–80) som i moderna språk utan artikelkategori.

Även ledföljd kan användas för att markera indefinitet. Hypotesen för denna studie är att rematiska subjekt står postverbalt i satsen och vi vet att det i tidigare forskning om ledföljd på olika sätt har antytts att kommunikativa behov är en faktor att räkna med i organiseringen av satsen. Exempelvis skriver Wessén (1965 s. 205) om »uttrycksbehovet» som en ledföljdsprincip i narrativa satser och avser därmed närmast emfas. Emfas är speciellt utmärkande för tal, men är en högfrekvent företeelse även i det fornsvenska lagspråket, där det leder sitt ursprung från den muntliga lagtraderingen. Vidare anser Wessén att »varje avvikelse från den normala ordföljden [läs: rak ordföljd, jfr a.a. s. 206] kan tjäna till att framhäva vissa satsled». En sådan avvikelse kunde då vara ren inversion som enligt Wessén framför allt används för att införa nya subjekt (s. 217). I sin undersökning av nordiska medeltidslagar nämner Jörgensen (1987 s. 156–159) principen om informativ vikt som innebär bl.a. att led med givet innehåll går före led med nytt innehåll som »med något mindre precision kan uttryckas så att tematiska led går före rematiska led» (s. 157). Detta är ett typiskt drag för topikprominenta språk, där de pragmatiska faktorerna styr ledföljden i hög grad.

Som jag har konstaterat ovan är det på flock- och paragrafnivå där nya subjekt införs i UL och därför är dessa kontexter centrala vid excerperingen. En omständighet som framkommit vid närläsningen av UL är en viss inkonsekvens som präglar flock- och paragrafindelningen. Detta har påpekats även av bl.a. Holmbäck & Wessén (1933 s. xxii) som menar att det i UL »ej sällan går en viktigare gräns inom en flock än mellan närstående flockar» och att man i balkarna möter »ej alltid en klar disposition av stoffet». I tolkningen av subjektets indefinitet respektive definitet innebär detta att det inte alltid är enkelt att avgöra när man övergår till att behandla en ny referent (Sandelin 2012) eller

när det i stället är fråga om att aktivera en tidigare omnämnd referent (Skrzypek 2012 s. 82, 103). Detta blir aktuellt speciellt när den morfologiska markeringen saknas, vilket ofta är fallet i UL.

Markörerna för indefinitet som jag diskuterat i detta avsnitt utgör ett stöd vid excerperingen av de tre undersökta balkarna i UL. Vid identifieringen av indefinita subjekt i lagtext är dock tolkningen av det semantiska förhållandet mellan referenten och nominalfrasen det primära excerperingskriteriet, medan den morfologiska markeringen endast mer sporadiskt är till hjälp. Genom närläsning är det i de allra flesta fall möjligt att avgöra om ett subjekt hänvisar till en semantiskt indefinit referent eller inte.²² I det närmast följande avsnittet redogör jag för de resultat som analysen av det excerperade materialet avkastat.

5. Resultat

Den följande resultatredovisningen är disponerad utifrån de forskningsfrågor som har presenterats tidigare i studien. Analysen inleds med en kartläggning av ledföljden och fortsätter sedan med satsernas textposition och subjektets struktur. I samband med dessa tre faktorer redogörs även för deras eventuella samverkan i materialet.

5.1 Ledföljd i satser med indefinit subjekt

Som nämnts i inledningen är det på grundval av tidigare undersökningar motiverat att anta att fornsvenska är ett mer topikprominent språk än modern svenska, vilket betyder att ledföljden främst styrs av pragmatiska faktorer. En av hypoteserna i denna studie är att indefinita subjekt står postverbalt i satsen, dvs. ledföljden är någon annan än rak. Satserna i materialet är övervägande huvudsatser (210 satser) och bisatserna är relativt få (28 satser). Man kan på grundval av denna fördelning dra slutsatsen att bisatserna över huvud taget mer sällan har ett semantiskt indefinit subjekt och i stället införs ett sådant subjekt vanligtvis genom en huvudsats.

I de undersökta tre balkarna har huvudsatserna med indefinit subjekt i stort sett två alternativa ledföljder: V1 och V2. Till gruppen V2 hör alla huvudsatser

²² Oklara fall har jag valt att utesluta ur materialet.

som har predikatet på andra plats, dvs. rak ledföljd (ex. *engin præstær. ma ok bøkær köpæ*) och inversion (inv) med adverbial eller objekt i fundamentet (ex. *Nu ær swinæ smughæ a kirkiu garpi*). Till kategorin V1 hör däremot de huvudsatser som inleds av predikatet. Med andra ord är det enbart i V2-satser med rak ledföljd som subjektet kan stå preverbalt. V1-ledföljden är kännetecknande för den juridiska genren i och med att den förekommer allmänt i lagbud; lagbudets kausativa försats (eller försatser) formuleras prototypiskt som en frågeformad konditionalsats (ex. *kiöpir man iorb aff andrum*), medan verbet i dess eftersats vanligtvis står i modus konjunktiv (konj) och är likaså av typen V1 (ex. *witni þæt tolff mæn*).²³ Frågeformade konditionalsatser (ffk), som här räknas som huvudsatser, utgör majoriteten av V1-satserna i materialet.²⁴ I bisatser varierar ledföljden mellan rak och inverterad. Fördelningen mellan ledföljdstyperna (rak, inv, ffk och konj) framgår av tabell 3.

Tabell 3. Ledföljden i materialet.

ledföljd	huvudsats (n=210)	bisats (n=28)	totalt (n=238)
rak	11 / 5,2 %	20 / 71,4 %	31 / 13,1 %
inv	93 / 44,3 %	8 / 28,6 %	101 / 42,4 %
ffk	96 / 45,7 %	–	96 / 40,3 %
konj	10 / 4,8 %	–	10 / 4,2 %

I jämförelse med tidigare studier av subjektets placering i fornsvenska satser följer fördelningen i UL samma mönster. Av huvudsatserna har ca 95 % någon annan än rak ledföljd, vanligtvis inversion eller ffk-ledföljd. Konjunktiviska satser är lika ovanliga som de med rak ledföljd. Däremot har drygt två tredjedelar av bisatserna rak ledföljd medan resten är inverterade. I det följande redogör jag först för ledföljden i huvudsatser och därefter i bisatser.

Huvudsatser med ett postverbalt subjekt är till och med vanligare i UL än i andra fornsvenska genrer (jfr t.ex. Platzack 1980 s. 29, Wollin 1983 s. 73, Håkansson 2006 s. 123).²⁵ Härtill bidrar framför allt det rikliga bruket av ffk-satser (ex. 3–4) som försats i lagbud. Drygt 90 % av V1-satserna i materialet är ffk-satser, medan de konjunktiviska satserna (5–6) är avsevärt färre. Lagbudens verkar alltså följa ett mönster där ett indefinit subjekt införs i försatsen och uppfattas som definit i den konjunktiviska eftersatsen (t.ex. *Dræper man præst*.

²³ Dessa eftersatser kallas i fortsättningen för konjunktiviska satser (konj).

²⁴ För dessa satsers syntaktiska status se Magnusson 2001.

²⁵ I dessa tidigare studier ingår både definitiva och indefinita subjekt varför resultaten inte är direkt jämförbara.

ællr klærk ællr sarghær fullum sarum. vm syknæn dagh þa böte han kirkiunni sex markær fore banz malit. (KkB/XVII).

3. Dræper **man** annæn vm hælghændagh. (KkB/XVII)²⁶
4. Læggia **mæn** bolagh samæn. (JB/XVI)
5. gangi **twæ löti** a bondæns lot. ok þriþiungin a husfrunnær. (JB/IV)
6. standi **wizorþ** fore hanum. (TB/VII)

Vid V1-ledföljd står det indefinita subjektet normalt som andra led. I ett fåtal satser har denna plats visserligen reserverats för adverbialled (7), negation (8) eller objekt (9), varvid det indefinita subjektet placeras som tredje led i satsen. Subjektet står aldrig som senare led än det tredje vid V1-ledföljd.

7. witnæ swa **tolff mæn**. (JB/IX)
8. komi aldrigh **lyktæ ran** .i. minnæ æn þre markær. ok .i. sokn ok æi .i. giæld. (TB/III)
9. klandær þæt **nokor** innæn nat ok iamlangæ. (KkB/XIV)

Bruket av ffk-satser verkar vara mer genremässigt än informationsstrukturellt betingat i UL. Satsens viktigaste nyhet anges av det initiala verbet som meddelar vad handlingen i lagbudet går ut på (*dræpær, þryzkæs, kiöpir, givær*). Subjektet – även om det inför en ny referent – får en mer undanträngd roll och består av ett vanligt och ofta förekommande substantiv (*man, bonde*).

Vid sidan om V1-ledföljd är inverterad V2-ledföljd högre frekvent i huvudsatserna i materialet (44,3 %). I de för lagspråket kännetecknande *nu-*, *þa-* och *þær-*inledda satserna står subjektet normalt som tredje led (10–11). En senare placering som fjärde led är ovanlig, men dock inte omöjlig, t.ex. om subjektet föregås av ett objekt (12) eller om predikatet i sin helhet placeras före subjektet (13). Några gånger inleds en inverterad huvudsats med objekt (14) eller negation (15). Senare placeringar än som fjärde led förekommer inte i huvudsatser med inversion i materialet.²⁷

10. Nu kan **nokot** .i. kirkiu skruþ bristæ. (KkB/III)
11. þær skal **domæri** a þingi wæra. (TB/II)
12. Nu kan man ællr kono. **aldær ællr sott** hændæ. (JB/XXI)
13. Nu kan up brinnæ **kirkia** aff liusi ællr elde. þem klokkæri in bar. (KkB/VI)
14. þæt skulu **tolff mæn** witæ fyrr æn eþren swærs. (JB/XXIII)
15. æi skal **ænkkiæ** buþkafflæ bæra. [...] ok æi **þorppæ karl** sum .i. skoghom bor (TB/I)

²⁶ I exemplen är det indefinita subjektet markerat med fetstil.

²⁷ I satsschemat för fornsvenska satser ingår inte att subjektet placeras som fjärde led (Delsing 1999 s. 156).

Rak ledföljd är ovanlig i huvudsatser men den kan användas i dem i samband med ett nekande subjekt (16) och för att skapa emfas eller kontrast (17).

16. engin **præstær**. ma ok bökær köpæ. ellær skriwa latae. (KkB/III)

17. **Broþir** ma kiöpæ aff bröþær sinum. ok **systir** aff systur sinni. (JB/III)

Det indefinita subjektets placering i förhållande till predikatet i huvudsatser framgår av tabell 4. I inverterade huvudsatser står subjektet antingen som tredje eller fjärde led, medan det i frågeformade och konjunktiviska satser står som andra eller tredje led. Uppemot 40 % av subjekten intar en position direkt efter det finita verbet (VSX vid ffk och konj), och i drygt hälften (53,9 %) av huvudsatserna står subjektet som tredje led (XVS el. VXS), dvs. i inverterade satser samt i ffk-satser och konjunktiviska satser.

Tabell 4. Ledföljden och det indefinita subjektets placering i huvudsatser.

subjekt	preverbalt		postverbalt		totalt (n=210)
	rak	inv	ffk	konj	
1. led (SVX)	11	–	–	–	11 / 5,2 %
2. led (VSX)	–	–	80	3	83 / 39,5 %
3. led (XVS)	–	90	–	–	90 / 42,9 %
3. led (VXS)	–	–	16	7	23 / 11,0 %
4. led (XVXS)	–	3	–	–	3 / 1,4 %

Placeringen som fjärde led (XVXS) förekommer i 1,4 % av huvudsatserna (inv). Den är marginell, men samtidigt ett bevis på fornsvenskans möjlighet att anpassa subjektets placering efter satsens informationsstruktur.²⁸ I ex. 18 kan placeringen av det rematiska subjektet som fjärde led tänkas bero på objektets pragmatiska funktion som tema. Även objektets korthet (*bæt*) i jämförelse med subjektet (*twe præstir ok twe böndær aff andrum soknum*) kan vara en bidragande orsak till ordningsföljden.²⁹

18. þa skuþi þæt **twe præstir ok twe böndær aff andrum soknum**. hwat husin æru aff wanroct fordærvaþ ellær æi. (KkB/II)

²⁸ Denna placering är främmande t.ex. för fornengelska och fornfranska, där ett postverbalt subjekt kan stå som andra eller tredje led men inte senare (Meklenborg Salvesen & Bech 2014 s. 205). Ledföljden i satser med ett postverbalt subjekt varierar i dessa språk mellan VS, VSX, VXS och VXSX.

²⁹ I modern svenska kan ett tungt led postponeras t.ex. om det är »strukturellt mer komplext (t.ex. utgörs av bisats), starkare betonat eller mera rematiskt» (SAG del 3 s. 554).

Rak ledföljd förekommer i endast ca 5 % av huvudsatserna och då som sagt vid ett nekande eller emfatiskt subjekt. Med tanke på att rak ledföljd setts som standardledföljden också i fornsvenskan (Wessén 1965 s. 206) är det frapperande att andelen satser med denna ledföljd är så ytterst låg i materialets huvudsatser. Den låga andelen kan tänkas sammanhänga just med subjektets funktion som rema. Andelen definitiva subjekt i preverbal position kan tänkas vara större, varvid indefinitet skulle korrelera tydligt med postverbal position.³⁰ Av tabell 5 framgår vilken ledföljd de undersökta bisatserna har.

Tabell 5. Ledföljden och det indefinita subjektets placering i bisatser.

subjekt	preverbalt	postverbalt	
	rak	inv	totalt (n=28)
2. led (sSVX)	20	–	20 / 71,4 %
4. led (sXVS)	–	8	8 / 28,6 %

Bisatser med inversion är ovanliga i materialet (8 satser). I inverterade bisatser följs subjunktionen (s) i de flesta fall av en negation (19), men även t.ex. ett objekt är möjligt (20). Då placeras subjektet som fjärde led i satsen.

19. at æi kombær þing mot kununx þuþi. (TB/I)
 20. æn þöm fatöct hæmdir ællr aldær. (JB/XXI)

Över två tredjedelar av bisatserna har rak ledföljd (SVX) efter inledande subjunktion. Rak ledföljd (21) är den normala i fornsvenska bisatser över lag (Delsing 1999 s. 156).

21. Swa oc æn mæn delæ. wiþ kirkiu um iorþ. æ hwat iorþ þæt hælzt ær. þa þæt undir lanzlagh standæ. (KkB/XX)

Vad gäller ledföljden kan hypotesen om postverbal placering av indefinita subjekt i UL bekräftas för huvudsatsernas del. Placeringen är delvis identisk med modern svenska (XVS, *På bordet ligger en bok*), men samtidigt tillåter fornsvenskan mer variation. Modern svenska saknar predikatinledda narrativa satser (VSX/VXS) med det indefinita subjektet som andra respektive tredje led (**Ligger en bok på bordet/ *Ligger på bordet en bok*) som drygt hälften av huvudsatserna i det fornsvenska materialet representerar. I bisatserna i UL är däremot rak ledföljd (sSVX) överlägset vanligast, men även ett

³⁰ Någon undersökning av definitiva subjekt i fornsvenska finns inte att jämföra med.

litet antal inverterade bisatser med en sen placering av subjektet (sXVS) förekommer.

Det finns en klar skillnad mellan fornsvenskt lagspråk och modern svenska beträffande postverbala indefinita subjekt. Placeringen i fornsvenska kan varieras allt efter de pragmatiska förhållandena i satsen, medan den i modern svenska är låst till en plats i mittfältet. Denna flexibilitet tyder på att fornsvenskt lagspråk i fråga om ledföljd är mer topikprominent än modern svenska.

5.2 Textposition

Till forskningsfrågorna i denna studie hör att också analysera var i en flock eller en paragraf satserna med ett indefinit subjekt förekommer. Att utreda detta är relevant med tanke på att de indefinita subjektens uppgift är att införa nya diskursreferenter och det är naturligt att anta att detta sker relativt tidigt i texten. Då har den specifika referenten möjlighet att etablera sig under textens lopp.

Av figurerna 2, 3 och 4 framgår det hur textpositionen varierar hos huvud- och bisatserna med indefinit subjekt i de tre undersökta balkarna i UL. Flockarna är numrerade och paragraferna (§) är markerade.³¹ Flockindelningen är systematiskt införd i Upplandslagens A-handskrift. Däremot är paragrafindelningen av senare datum och härstammar från Schlyter (1834 s. lxxii). Paragrafindelningen utnyttjas ändå som stöd i analysen av satsernas textposition. Satserna med indefinit subjekt är angivna med ett streck (|) och de övriga satserna motsvaras alla av en punkt (·).

Vid analys av satsernas textposition skiljer jag mellan initial, medial och final position. Initial position avser sats som inleder en flock eller en paragraf, medan de sats som avslutar dessa har en final position. Resten av satserna har en medial position. På grundval av figurerna 2, 3 och 4 kan man konstatera att en sats med indefinit subjekt mycket sällan (5 ggr) avslutar en flocks inledning, en flock eller en paragraf. I stället är det vanligare att en sats med indefinit subjekt inleder en flock eller en paragraf, vilket är fallet i en dryg tredjedel av materialet.³² Dessa subjekt har potential att utvecklas till centrala diskursreferenter i texten, men om de verkligen gör det kommer inte att redogöras för i denna studie. Hypotesen om de undersökta satsernas tidiga placering i texten är därmed

³¹ Flera av de kortare flockarna saknar paragrafindelning. De längre flockarna innehåller en inledande del (inledning) som efterföljs av ett antal paragrafer. En sats som står i inledningen i en paragrafflös flock, står således samtidigt inne i flocken.

³² Dessutom inleds JB med en sats med indefinit subjekt.

samma flock inför indefinita subjekt ofta flera nya referenter, vilket säger något om innehållet i texten, dvs. att det inte fokuserar någon enstaka referent, utan sammanväver ett flertal perspektiv på ett och samma diskursämne. En intressant fråga i detta sammanhang är vidare huruvida satsernas textposition korrelerar med deras ledföljd, dvs. om en specifik ledföljd är mer kännetecknande i en viss textposition än i de övriga. I tabell 6 kombineras satsernas textposition och ledföljd.

Tabell 6. Textposition i förhållande till ledföljd.

textposition		V1 ffk	V1 konj	V2 rak	V2 inv	totalt
initialt i	balk	1	–	–	–	1 / 0,4 %
	flock	14	–	–	14	28 / 11,8 %
	§	12	–	6	35	53 / 22,3 %
medialt i	inledning	34	3	14	26	77 / 32,3 %
	§	35	5	10	24	74 / 31,1 %
finalt i	inledning	–	2	1	–	3 / 1,3 %
	§	–	–	–	1	1 / 0,4 %
	flock	–	–	–	1	1 / 0,4 %
totalt		96 / 40,3 %	10 / 4,2 %	31 / 13 %	101 / 42,4 %	238 / 100 %

Som konstaterats står cirka två tredjedelar av satserna medialt i en inledning eller en paragraf och detta är den vanligaste textpositionen oberoende av ledföljd. Speciellt vanlig är den mediala positionen dock vid frågeformad ledföljd och inversion. Resultatet förstärks ytterligare om man bortser från den senare tillkomna Schlyterska paragrafindelningen. Av tabell 6 kan man utläsa en svag tendens att satser med ett indefinit subjekt har inverterad ledföljd, när de inleder en paragraf. Bland de tre textpositionerna förekommer rak ledföljd vanligtvis i satser som står medialt i en inledning eller en paragraf. Bisatser med rak ledföljd står allt som oftast efter sin huvudsats och detta är anledningen till att de mer sällan inleder en kontext. De konjunktiviska satserna förekommer inte alls som inledande satser, vilket förklaras av deras roll som eftersats i lagbud. Oberoende av satsens ledföljd är den finala textpositionen sällsynt och representeras i materialet av endast några ströfall. Det går med andra ord knappast att dra några entydiga slutsatser vad gäller satsernas textposition i förhållande till ledföljden. Detta kan bero på att ledföljden i lagspråket påverkas centralt av flera faktorer, inte minst av lagbudsstruktur, emfas, rytm och allitteration.

5.3 Det indefinita subjektets struktur

Den tredje faktorn som ska analyseras i denna studie, vid sidan om ledföljd och textposition, är det indefinita subjektets struktur. Detta är relevant, eftersom sätten att markera indefinitet morfologiskt eller lexikalt var delvis annorlunda i fornsvenska än i modern svenska. Subjekten kan strukturellt indelas i fyra grupper som alla diskuteras separat i detta avsnitt.

Den största gruppen bland de indefinita subjekten består av nakna substantiv (66 %), dvs. antingen enkla ord, sammansättningar eller avledningar (22–26) som saknar determinerare. Av dessa avser ca 76 % levande referenter, vanligtvis personer (t.ex. *man*, *bonde*, *vittne*) eller andra varelser (t.ex. *gud*, *fä*). Substantivet *man/män* är överlägset vanligast i denna grupp och det är subjektet i cirka två tredjedelar av satserna med naket subjekt, inklusive sammansättningarna med *man* som efterled (t.ex. *fangæman*).

22. Nu aghær **bonde** vm sunnudagh til kirkiu komæ. (KkB/XIII)

23. ær **hærr** a landi. (JB/XX)

24. kombær **buþkaffli** östæn .i. by. (TB/I)

25. kombær **garþæ fall** a. (JB/XV)

26. ær **forhælgh** a. þöm dagh. (TB/V)

Inom denna grupp finns det flera subjekt som består av två samordnade led, som till exempel *aldær ællr sott, kall ok kærling, inlax fæ. ællr bolax fæ, bonde ællr husfru, fastæ ællr forhælgh, witwillingær ællr owormaghi*. Även subjekt med adjektivattribut förekommer, t.ex. *gopær bonde ællær husffru, mæn wighir ok wælförir*.

De andra grupperna är betydligt mindre än den med nakna subjekt. En av dem består av subjekt som innehåller ett räkneord (15,5 %). De flesta av dessa består av ett räkneordattribut och ett substantiviskt huvudord (27–28). Även självständigt använda räkneord påträffas i materialet (29). I ett fall finns även ett adjektivattribut inskjutet (30). Nästan hälften av subjekten i denna grupp består av den genretypiska frasen *tolffmæn*, som i *þa witin þæt tolffmæn* (TB/IX).

27. þa skuþi þæt **twe præstir ok twe böndær aff andrum soknum**. (KkB/II)

28. þær skulu **fiuri fastær ok tiughu** at wæræ. (JB/IV)

29. Delæ **twer** um iorþ enæ. (JB/XIX)

30. þær skulu **twe bolfastir mæn** wiþ wæræ. (KkB/XIV)

I samband med diskussionen om indefinitet kom det fram att det inte finns någon obestämd artikel belagd i det fornsvenska lagspråket. Utan kontext kunde

ett i will æi ett barn wiþ takæ (JB/XXI) tolkas som antingen ett räkneord eller artikel. Av kontexten nedan (31) framgår det dock att det här är fråga om specifik indefinitet, dvs. ett barn bland flera barn i familjen:

31. Nu kan man ællr kono. aldær ællr sott hændæ. þa a þæn barn hans fõþæ ok uppi haldæ til döþræ daghæ.[...] hawær þæn barn æptir sik. ett. tu. ællr flere. [...] hwart barn a faþur ok moþor uppi haldæ. [...] will æi **ett barn** wiþ takæ[...]. (JB/XXI)

Subjekt som innehåller ett pronomen förekommer i en liten utsträckning i materialet (ca 14 %). Subjektet består då antingen av ett ensamt pronomen (32–33) eller ett pronomen med ett substantiv som huvudord (34).

32. dræpæ **flere** en man vm hælghæn dagh. (KkB/XVII)

33. ær **annær** þær. (TB/II)

34. **engin præstær**. ma ok bøkær köpæ. ellær skriwa lataæ. utæn sins biskups orloff. ok sokninnæ goþwiliæ. (KkB/III)

Subjekt med en relativsats utgör den minsta gruppen i materialet (ca 5 %). Huvudordet i subjektet är då ett pronomen (35) eller ett substantiv (36–37).

35. **hwar sum sökir annæn .i. friþi**. böte þre. markær. (TB/XII)

36. Nu kan **man þæn iorþeghandi ær .i. sokninnj** fellæ niþær kirkiu bygning. (KkB/I)

37. **Hwilkin præstær sum kirkiu byggir aff nyu utæn sins biskups orloff oc sokninnæ goþwiliæ**. böte .IX. markær. (KkB/I)

De indefinita subjektet med en relativsats är grafiskt sett de längsta subjektet i materialet. Relativsatsen gör subjektet specifikt indefinit, dvs. det är vilken som helst av referenterna i en grupp med vissa egenskaper (t.ex. *þæn æncti sar, þæn minnæ ær æn fæmptan ara, þe a þingi waru*).

Bortsett från subjektet med en relativsats är de indefinita subjektet i materialet förhållandevis korta. Detta förefaller naturligt, eftersom ett subjekt som uttrycker en ny referent sällan är möjligt att beskriva särskilt ingående. Tänker man å andra sidan på den kommunikativa situationen gör en kort och väl avgränsad remadel det enklare för mottagaren att ta till sig den nya informationen, medan ett mer utbyggt rema skulle kräva mer av mottagaren. Ett mer utbyggt rema kan enligt Vagle m.fl. (2004 s. 175) ses som ett typiskt talspråkligt drag. Huruvida de från början muntligt traderade lagarna kan tänkas bära spår av denna informationsstrategi är svårt att uppskatta. Andelen satser med indefinit subjekt är ca 14 % av den totala satsmängden i de tre balkarna, varför de inte kan sägas vara särskilt utmärkande för det fornsvenska lagspråket. Det kan i

och för sig finnas satser med elliptiska indefinita subjekt som inte inkluderats i det undersökta materialet. Den stora majoriteten av subjekten i balkarna är ändå definita.

Det återstår att se om subjektets struktur har ett samband med ledföljden eller textpositionen. Av materialet framgår att ett naket substantiv eller ett substantiv med räkneord kan införas med såväl rak, inverterad som frågeformad ledföljd i huvudsatser, men allra vanligast är ett naket subjekt dock vid frågeformad ledföljd och inversion. I bisatserna är subjektet vanligtvis ett naket substantiv oberoende av ledföljd. Att ett subjekt innehåller en determinerare eller ett attribut som tydligt markerar indefinitet (räkneord eller ett indefinit pronomen) verkar inte bidra till rak ledföljd. I satser med ett pronominent subjekt påträffas övervägande frågeformad ledföljd. Hos subjekt med en relativsats är det svårare att urskilja tendenser i valet av ledföljd. Man kan dra slutsatsen att subjektets struktur inte i betydande mån korrelerar med ledföljden och detsamma kan sägas om dess relation till textpositionen.

6. Avslutande diskussion

Satser med ett semantiskt indefinit subjekt utgör en relativt marginell del av textmassan i UL i jämförelse med satser med ett definit subjekt. Ett indefinit subjekt har dock en tydlig pragmatisk roll som uttryck för en ny referent och därmed en central informationsstrukturell funktion i fornsvenska. I denna artikel har syftet varit att undersöka satser med ett indefinit subjekt i fråga om ledföljd och textposition samt subjektets struktur. Studien utgick från två hypoteser: ett indefinit subjekt står postverbalt i satsen och satserna med indefinit subjekt placeras tidigt i texten, dvs. flocken eller paragrafen.

Hypotesen om subjektets postverbala placering i stället för en placering satsinitialt verifieras i materialet för huvudsatsernas del. Studiens resultat är att det indefinita subjektet i 95 % av huvudsatserna står postverbalt, dvs. som andra, tredje eller till och med som fjärde led. En extremt sen placering av subjektet (XVXS) är ändå sällsynt. Preverbal placering gäller främst bisatser (sSVX). Placeringen är i många fall identisk med den i modern svenska (XVS). Där- emot förekommer indefinita subjekt i fornsvenskan i sådana ledföljder (VSX, VXS) som inte existerar i narrativa satser i modern svenska.

Det verkar uppenbart att det i stället för syntaktiska regler är informationsstrukturen som i stor utsträckning styr ledföljden i satser med ett indefinit sub-

jekt i fornsvenskan. Fundamentet reserveras åt temat, medan subjektet – som under fornsvensk tid saknade en egen satsposition – står i olika positioner senare i satsen. Att rematiska led gärna placeras senare i satsen är i sig ingen nyhet, men fornsvenskans möjlighet att anpassa subjektets postverbala placering allt efter de övriga satsledens pragmatiska funktioner (t.ex. objektets) kan tas som ett tecken på hög grad av topikprominens. I detta avseende har subjektet genomgått en radikal förändring när vi jämför fornsvenskan med dagens mer subjektprominenta och syntaxstyrda svenska. Däremot kan det inte på grundval av resultaten dras några slutsatser om hur frekventa satserna med indefinit subjekt är i fornsvenska i jämförelse med modern svenska.

Å andra sidan kan det indefinita subjektets remafunktion knappast ses som den enda orsaken till dess postverbala placering i det fornsvenska lagmaterialet. En bidragande faktor i sammanhanget är den genretypiska satsstrukturen med många lagbud som består av ffk-satser med ett indefinit subjekt. I dessa satser är ett preverbalt subjekt en syntaktisk omöjlighet. Även andra uttrycksbehov (t.ex. emfas eller rytm) kan påverka subjektets placering, men dessa har inte undersökts i studien.

Vad gäller satsernas textposition är resultaten däremot mer splittrade. Den hypotes som formulerades i inledningen utgick från att satser med ett indefinit subjekt huvudsakligen placeras tidigt i flocken eller paragrafen. Oavsett ledföljd förekommer satser med ett indefinit subjekt initialt eller medialt antingen i flockens inledande del eller i någon av paragraferna. Detta verkar naturligt eftersom den initiala och även den mediala textpositionen möjliggör för den nya referent som subjektet innehåller att utvecklas till en diskursreferent i texten. Detta förklarar även varför en sats med ett indefinit subjekt ytterst sällan står som sista sats i texten. Så här långt är hypotesen korrekt. Däremot är det något oväntat att de satser som inleder en flock eller en paragraf i de flesta fall har ett definit subjekt eller alternativt är subjektlösa, vilket framgick indirekt vid när läsningen av materialet. Att detta har att göra med den senare tillkomna flock- och paragrafindelningen kan inte helt uteslutas. Huruvida de referenter som införs initialt eller medialt tenderar att bli långvarigare diskursreferenter än de som införs finalt, är en fråga som inte kan besvaras inom ramen för denna studie.

De indefinita subjekten kännetecknas av en enkel struktur oberoende av vilken ledföljd eller textposition satserna har. Detta betyder att subjektet i de flesta fall består av ett kort naket substantiv som avser konkreta levande varelser, men det kan även innehålla t.ex. ett räkneord, ett pronomen eller i några fall en relativ bisats. Det rematiska subjektet är kort och väl avgränsat i jämförelse

med resten av satsen som innehåller mer känd information, vilket kan tänkas göra det enklare för mottagaren att ta till sig informationen i subjektet. Detta drag med kort remadel kan hänga ihop med lagtexternas bakgrund i muntlig tradering eller svårigheten att ge ett subjekt som inför en ny referent en mer ingående beskrivning.

Material

UL = Upplandslagen. SSSL III. Utg. av C.J. Schlyter. Stockholm 1834.

Litteratur

- Ariel, Mira, 1990: *Accessing noun-phrase antecedents*. London: Routledge.
- Benson, Sven, 1974: En studie i grundlagspropositionens språk. I: *Arkiv för nordisk filologi* 89. Lund: Gleerup. S. 214–232.
- Bleckert, Lars, 1993: Några centrala frågor om satsens linearitet med utgångspunkt i de äldsta nordiska texterna. I: *Studier i svensk språkhistoria* 3, utg. av Lars Wollin. Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet. S. 31–41.
- Bohnacker, Ute & Rosén, Christina, 2009: Fundamentet i svenskan och tyskan – syntax och informationsstruktur. Ett problemområde för språkinlärning och undervisning. I: *Språk och stil* 19. Uppsala. S. 142–171.
- Brandtler, Johan & Delsing, Lars-Olof, 2010: Framväxten av obestämd artikel i svenska. Definitheit, specificitet och polaritet. I: *Svensson och svenskan*, red. av Gunnilla Byrman, Anna Gustafsson & Henrik Rahm. Lunds universitet. S. 24–36.
- Burridge, Kate, 1993: *Syntactic change in Germanic: Aspects of Language Change in Germanic with particular Reference to Middle Dutch*. (Amsterdam Studies in the theory and history of linguistic science 89.) Amsterdam: Benjamins.
- Börjars, Kersti, Harries, Pauline & Vincent, Nigel, 2016: *Growing Syntax: The Development of a DP in North Germanic*. I: *Language* 92: 1. S. e1–e37.
- Christoffersen, Marit, 1993: *Setning og sammenhang. Syntaktiske studier i Magnus Lagabøters landslov*. (ADH-serien 65.) Agder distriktshøgskole. Kristiansand.
- Dahl, Östen, 2003: *Grammatik*. Lund: Studentlitteratur.
- Delsing, Lars-Olof, 1993: *The Internal Structure of Noun Phrases in the Scandinavian Languages. A Comparative Study*. Department of Scandinavian Languages. University of Lund.
- Delsing, Lars-Olof, 1999: Från OV–ordföljd till VO–ordföljd. En språkförändring med förhinder. I: *Arkiv för nordisk filologi* 114. S. 151–232.
- Delsing, Lars-Olof, 2014: *Stora katastrofen – med för- och efterskalv. Om kasussammanfallet i fornsvenska*. I: *Studier i svensk språkhistoria* 12. Variation och förändring, red. av Maria Bylin, Cecilia Falk & Tomas Riad. (Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm Studies in Scandinavian Philology. New Series 60.) S. 27–46.

- Ekerot, Lars-Johan, 1995: *Ordföljd, tempus, bestämdhet. Föreläsningar om svenska som andraspråk*. Malmö: Gleerups.
- Faarlund, Jan Terje, 2003: The grammaticalization of movement. Word order change in Nordic. I: *Historical Linguistics 2001: Selected papers from the 15th International Conference on Historical Linguistics*, vol. 237, red. av Barry J. Blake & Kate Burridge. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins. S. 129–142.
- Faarlund, Jan Terje, 2004: *The Syntax of Old Norse: With a survey of the inflectional morphology and a complete bibliography*. New York: Oxford University Press.
- Falk, Cecilia, 1993: Non-referential subjects in the History of Swedish. Department of Scandinavian Languages. University of Lund.
- Falk, Cecilia, 1997: *Fornsvenska upplevarverb. (Lundastudier i nordisk språkvetenskap A 49.)* Lund: Lund University Press.
- Falk, Cecilia, 1999: Om interna och externa förklaringar till språkförändringar. I: *Alla tiders språk. En vänskrift till Gertrud Pettersson november 1999*, red. av Inger Haskå & Carin Sandqvist. (Lundastudier i nordisk språkvetenskap A 55.) Institutionen för nordiska språk. Lund: Institutionen för nordiska språk. S. 88–95.
- Firbas, Jan, 1992: Functional sentence perspective in written and spoken communication. *Studies in English language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gundel, Jeanette K., Hedberg, Nancy & Zacharski, Ron, 1993: Cognitive Status and the Form of Referring Expressions in Discourse. I: *Language* 69: 2. S. 274–207.
- Halliday, M.A.K. & Ruqaiya, Hasan, 1976: *Cohesion in English*. London: Longman.
- Haugan, Jens, 2000: *Old Norse Word Order and Information Structure*. Department of Scandinavian Studies and Comparative Literature. Norwegian University of Science and Technology. Trondheim.
- Heine, Bernd, 1997: *Cognitive Foundations of Grammar*. Oxford: Oxford University Press.
- Heltoft, Lars, 1994: S-modus og perifrastisk modus. I: *Språkbruk, grammatik och språkförändring. En festskrift till Ulf Teleman 13.1.1994*, red. av Nils Jörgensen, Christer Platzack & Jan Svensson. Institutionen för nordiska språk. Lunds universitet. S. 155–165.
- Hinterhölzl, Roland, 2010: Information Structure and unmarked word order in (Older) Germanic. I: *Information Structure: Theoretical, Typological, and Experimental Perspectives*, red. av Malte Zimmermann & Caroline Féry. Oxford: Oxford University Press. S. 282–303.
- Holmbäck, Åke & Wessén, Elias, 1933: *Svenska landskapslagar tolkade och förklarade för nutidens svenskar. Östgötalagen och Upplandslagen*. Stockholm: Hugo Gebers förlag.
- Hróarsdóttir, Thorbjörg, 2000: *Word Order Change in Icelandic: From OV to VO*. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins.
- Håkansson, David, 2006: Subjekt och topik i svenskan. I: *Svenskans beskrivning 28*, red. av Per Ledin, Lena Lind Palicki, Christina Melin, Gunvor Nilsson, Karolina Wirdenäs & Håkan Åbrink. Örebro universitet. S. 119–128.
- Håkansson, David, 2010: Svenskans topikaliserings i diakron belysning. I: *Svenskans beskrivning 30*, red. av Cecilia Falk, Andreas Nord & Rune Palm. Institutionen för nordiska språk vid Stockholms universitet. S. 133–143.

- Håkansson, David, 2016: Förklaringar i språkhistorisk forskning. I: *Historia och språkhistoria. Studier i svensk språkhistoria 13*, red. av Daniel Andersson, Lars-Erik Edlund, Susanne Haugen & Asbjørg Westum. Institutionen för språkstudier. Umeå universitet & Kungl. Skytteanska Samfundet. (Nordsvenska.) S. 103–117.
- Jørgensen, Nils, 1987: Studier över syntax och textstruktur i nordiska medeltidslagar. (Lundastudier i nordisk språkvetenskap. A 38.) Lund: Lund University Press.
- Kemenade, Ans van, 2009: Discourse relations and word order change. I: *Information Structure and Language Change: New Approaches to Word Order Variation in Germanic*, red. av Roland Hinterhölzl & Svetlana Petrova. (Trends in Linguistics. Studies and Monographs 203.) Berlin/New York: Gruyter. S. 91–118.
- Lambrecht, Knud, 1994: Information structure and sentence form. Topic, focus, and the mental representation of discourse referents. Cambridge: Cambridge University Press.
- Li, Charles & Thompson, Sandra, 1976: Subject and Topic: a new Typology of languages. I: *Subject and Topic*, red. av Charles L. Li. New York: Academic Press. S. 459–489.
- Magnusson, Erik 2001: Den frågeformade konditionalsatsen i 1734 års lag. En diskussion kring några olika analysalternativ av satstypens syntaktiska status. (MISS 35.) Göteborg.
- Meklenborg Salvesen, Christine & Bech, Kristin 2014: Postverbal subjects in Old English and Old French. I: *Corpus-based Studies in Contrastive Linguistics*, red. av Signe Oksefjell Ebeling, Atle Grønn, Kjetil Rå Hauge & Diana Santos. (Oslo Studies in Language 6 (1).) Oslo. S. 202–228.
- Molnár, Valéria, 1991: Das TOPIK im Deutschen und im Ungarischen. (Lunder germanistische Forschungen 58.) Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Petrova, Svetlana & Solf, Michael, 2009: On the methods of information-structural analysis in historical texts: A case study on Old High German. I: *Information Structure and Language Change: New Approaches to Word Order Variation in Germanic*, red. av Roland Hinterhölzl & Svetlana Petrova. (Trends in Linguistics. Studies and Monographs 203.) Berlin/New York: Gruyter. S. 121–160.
- Petrova, Svetlana, 2015: Synchronic variation and diachronic change in the expression of indefinite reference: evidence from historical German. I: *Zeitschrift für Sprachwissenschaft*, vol. 34. S. 213–246.
- Platzack, Christer, 1980: Meningsbyggnaden i några fornsvenska prosakrönikor. (Lundastudier i nordisk språkvetenskap. Serie D. Meddelanden 13.) Institutionen för nordiska språk: Lund.
- Prince, Ellen, 1981: Toward a taxonomy of given-new information. I: *Radical Pragmatics*, red. av Peter Cole. New York. S. 223–255.
- Reintges, Chris, 2009: Spontaneous syntactic change. I: *Historical Syntax and Linguistic Theory*, red. av Paola Crisma & Giuseppe Longobardi. Oxford University Press.
- SAG = Telemann, Ulf, Hellberg, Staffan & Andersson, Erik, 1999: Svenska Akademiens grammatik. Stockholm: Norstedts Ordbok.
- Sandelin, Minna, 2012: Upplandslagen – hur hänger den ihop? I: *Studier i svensk språkhistoria 12. Variation och förändring*, red. av Maria Bylin, Cecilia Falk & Tomas Riad. (Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm Studies in Scandinavian Philology. New Series 60.) S. 187–200.

- Schlyter, C. J. (utg.), 1834: Uplandslagen. Samling af Sweriges Gamla Lagar. Tredje bandet. Norstedt & söner: Stockholm.
- Schlyter, C.J., 1877: Ordbok till samlingen af Sweriges gamla lagar. Samling af Sveriges Gamla Lagar. 13. bandet. Lund.
- Skrzypek, Dominika, 2012: Grammaticalization of (in)definiteness in Swedish. *Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu*. (Seria filologia skandynawska nr 14.) Wydawnictwo Naukowe UAM. Poznan.
- Ståhle, Carl Ivar, 1958: Syntaktiska och stilistiska studier i fornnordiskt lagspråk. (Acta Universitatis Stockholmiensis. New series, Stockholm studies in Scandinavian philology 2.) Stockholm.
- Stroh-Wollin, Ulla, 2015: Från gammal man till den gamla mannen: Definitmarkering i fornsvenska nominalfraser med adjektivattribut. I: *Arkiv för nordisk filologi* 130. S. 101–138.
- Sundman, Marketta, 1980: Existentialkonstruktionen i svenskan. Åbo. Åbo Akademi.
- Sundquist, John D., 2002: Morphosyntactic change in the History of the Mainland Scandinavian Languages. *Ann Arbor*.
- Söderwall, K. F., 1884–1918: Ordbok öfver svenska medeltids-språket. Första bandet. Lund.
- Tisell, Carin, 1975: Syntaktiska studier i Bonaventuras betraktelser över Kristi liv. Ett bidrag till kännedomen om språket i yngre fornsvensk religiös litteratur. (Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm Studies in Scandinavian Philology. New Serie 11.) Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Vagle, Wenche, Sandvik, Margareth & Svennevig, Jan, 2004: *Tekst og kontekst. En innføring i tekstlingvistikk og pragmatikk*. Bergen: Cappelen.
- Varho, Minna, 1995: *Liggær lik a wighwalli ærræt ok undæt*. Existentialkonstruktionen i fornsvenskan. En undersökning av de äldsta existentiella satsstrukturerna i det svenska skriftspråket. Licentiatavhandling. *Nordisk filologi*. Åbo universitet. Åbo.
- Wessén, Elias, 1965: *Svensk språkhistoria III*. Grundlinjer till en historisk syntax. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Westergaard, Marit, 2010: Cue-based Acquisition and Information Structure Drift in Diachronic Language Development. I: *Diachronic studies on information structure: Language Acquisition and Change*, red. av Gisella Ferraresi & Rosemarie Lühr. (Language, context and cognition 10). Berlin/New York: De Gruyter. S. 87–116.
- Westman, Margareta, 1974: *Bruksprosa*. Lund: Liber.
- Wollin, Lars, 1983: *Svensk latinöversättning*. II. Förlagan och produkten. (Samlingar utgivna av Svenska fornskriftsällskapet. Häft. 252.) Lund.